

56. Luca C., Măndescu D. Rituri și ritualuri funerare în spațiul extracarpatic în secolele VIII-X / C. Luca, D. Măndescu. – Brăila: Editura Istros, 2001. – 106 p.
57. Țiplic I.M., Țiplic M.E. Between cremation and inhumation the re-birth of christianity in Transylvania (7-th – 10-th century A.D.) / I.M. Țiplic, M.E. Țiplic // European Journal of Science and Theology. – 2014. – Vol. 10. – No. 3. – P. 171-177.
58. Venedikov I.J. La population byzantine en Bulgarie au début du IX-e siècle / I.J. Venedikov // Byzantinobulgarica. –1962. – T. 1. – S. 264-265.
59. Damian O. Considérations sur la citadelle en brique de Slon – Prahova / O. Damian // Studia Antiqua et Archaeologica. – 2003. – № IX. – P. 483-496.
60. Yotov V. Bulgarian control over the Salt Road in Transylvania during the 9-th century: the archaeological evidence / V. Yotov // Salt and Gold: The Role of Salt in Prehistoric Europe. – Provadia-Veliko Tarnovo: Faber, 2012. – P. 323-331.

The article analyzes the size and ethno-social composition of the bulgarian troops in the military-political conflicts of the IX – the first quarter of the X-th century on the basis of written, archaeological and epigraphic sources in the Carpatho-Balkan region. Particular attention is paid to the coverage of the number of troops of the danube bulgarians in the battles of Virbis passage, Versinikia, Bulgarofigon and Aheloi. Also, the author considers the participation of slavic and avarian military contingents in the army of the danube bulgarians in the wars of the investigated period.

Key words: First Bulgarian Empire, Carpatho-Balkan region, military affairs, number of troops, ethno-social composition.

Отримано: 26.12.2017

УДК 1+371

А. В. Найчук

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПАРАДИГМАЛЬНІ ОСНОВИ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті в процесі аналізу фундаментальних характеристик інформаційного суспільства вибудовуються парадигмальні основи науки, освіти початку ХХІ сторіччя, які характеризуються становленням антисциєнтистської методології освіти, розвитку освіти як діалогу культур.

Ключові слова: глобалізація, індустріальне суспільство, інформаційне суспільство, освітній простір, система освіти, парадигма, наука, освіта, система цінностей.

В II половині ХХ ст. у суспільному розвитку відбулися зміни, що відкрили нові перспективи для розвитку суспільства загалом й людини зокрема. Основними цивілізаційними тенденціями, які спонукали до цих змін, й які продовжуватимуть стверджуватися в ХХІ столітті є [1, с. 7-8]:

По-перше, тенденція до глобального суспільного розвитку, яка характеризується наступними рисами:

- зближенням націй, народів, держав, формування спільного економічного та інформаційного простору;
- залежністю розвитку кожної країни від здатності спілкуватися із світом, що спонукає до зближення характеру суспільних відносин у різних країнах світу на

- основі принципів толерантності (Декларація принципів толерантності, підписаної 16 листопада 1995 року в Парижі державами-членами ООН з питань освіти, науки і культури як для окремої держави, так й для всієї світової спільноти) [2];
- зміною сутності держави, частково девальвацією суверенітету [3, с.304-310], яка змушена передавати частину своїх традиційних функцій міжнародним об'єднанням (Європейський союз, ООН);
 - загостренням конкуренції між державами у простір якої потрапляють, на відміну від попередніх суспільств аграрного й індустріального, усі сфери суспільного життя.

Отже, тільки та держава зможе зайняти провідне місце в світі, яка зможе забезпечити свою діяльність на основі нових технологій, що безпосередньо ставить питання, про розвиток освіти і науки.

По-друге, набуття людством здатності до самознищення, що пов'язано з розвитком ядерних технологій та глобальними екологічними проблемами. Вирішення даного питання потребує спільних зусиль: людина – держава – цивілізація.

По-третє, перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, що, на відміну від індустріального виробництва, значною мірою базується не на матеріальній, а на інтелектуальній власності, на знаннях як субстанції виробництва і визначаються рівнем людського розвитку в країні, станом наукового потенціалу нації. Це означає, що зростають потенційні можливості людини, а розвиток сутнісних сил починає перетворюватися на нагальну потребу особистості, реалізація якої викликає істотні перетворення у системі суспільних відносин. Духовний характер цієї потреби обумовлює відповідний характер засобів її задоволення, що визначають інтерес людини до розбудови засад буття, які отримують пріоритетне значення у суспільному розвитку та визначають загальний характер способу організації соціального життя як інформаційний.

Відповідно суспільство стає дедалі більше людино-центристським. Індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов стає, з одного боку, основним показником прогресу, з другого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Ось чому пріоритетними у XXI столітті стають наука як сфера, що продукує нові знання, і освіта, як сфера, що олюднює знання і насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини [1, с.8].

Проблему ролі науки, освіти у суспільстві XXI століття розглядали як іноземці, так, і вітчизняні науковці: Е. Тоффлер, Д. Белл, Г. Маркузе, В. Кремінь, Н. Скотна, А. Ярошенко, В. Ярошовець та інші.

Метою дослідження виступають тенденції формування філософсько-педагогічною думкою парадигмальних основ розвитку науки, освіти у суспільстві поч. XXI століття.

Перехід до нового типу організації соціального життя людей, отримав цілу низку назв. Так, наприклад, у Тоффлера читаємо: суспільство «третьої хвилі», у Д. Белла «постіндустріальне суспільство», за визначенням ЮНЕСКО – суспільство знань і т.ін. Але найбільш широке застосування сьогодні отримав термін «інформаційне суспільство», що, як поняття, виникло в 80-ті рр. у зв'язку з мікроелектронною революцією. Даний процес не тільки зумовив новий виток цивілізаційного розвитку, а став поштовхом до нової хвилі глобалізації, основними складовими якої, у співвідношенні людина – наука – суспільство, стали:

по-перше, це зростання обсягів інформації, з якими людині доводиться мати справу;

по-друге, підвищення престижу освіти;

по-третє, зростання цінності інформації, яку людина залучає для своєї діяльності і життєвих потреб;

по-четверте, підвищення значення теоретичного знання та науки; по-п'яте, початок формування багатомірної особистості [4, с.35].

Сьогодні стає очевидним, що класична модель освіти практично вичерпала себе: вона вже не відповідає вимогам, які висуваються до освіти новим суспільством. Необхідне радикальне переосмислення освітньої теорії і практики на базі нових теоретико-методологічних і світоглядних підходів з метою відновлення функціональності освітньої системи в умовах виникнення нових соціальних потреб.

У «новому гуманізмі» – соціальній доктрині Римського Клубу, центральною ідеєю виступає концепція «людської революції», або «революції свідомості», мета якої полягає в соціальній справедливості та дійсній самореалізації людини. «Нові гуманісти» проголосили формування нової світової культури, способу мислення і розуміння самої людини, її відносин з іншими людьми. Вони обґрунтували ідею про необхідність досягнення світової єдності, створення світового органу для керівництва усіма перетвореннями [5, с.24-27].

Відповідно, коли мова йде про становлення «інформаційного суспільства», воно розуміється не тільки як етап технологічного розвитку, а як нова стадія духовного розвитку людства. Інформаційне суспільство вперше продукує у загальносоціальному обсязі такі риси суспільного буття, які вимагають нових підходів до формування структурно-функціональних та ціннісних компонентів суспільного організму [6, с.206-208]. В першу чергу слід виділити ефективність використання інформації як основи технологічного процесу, що різко прискорює розвиток суспільства загалом і дозволяє за короткий час задовольнити основні проблеми всіх його членів. Тим самим, створюються засади для формування надматеріальної системи цінностей, де пріоритети належать не матеріальним інтересам і споживацьким орієнтирам, а оволодінню знанням і формуванню етичного підґрунтя взаємодії людей один з одним та з навколишнім світом – як природним, так і соціальним.

У своїй єдності ці дві фундаментальні риси інформаційного суспільства принципово по-новому визначають місце людини в соціальній системі:

по-перше, за рахунок створення єдиного глобалізаційного інформаційного простору, який базується на електронних інформаційних системах, нових соціальних та етичних форм міжособистісної взаємодії, людина отримує можливість звільнитися від будь-яких пуг корпоративної залежності і повністю реалізувати свою самобутність, як по відношенню до інших людей, так і до суспільства в цілому;

по-друге, в умовах інформаційного суспільства, основними джерелами розвитку суспільства стає саме індивідуальна творчість кожної людини, що зовсім по-новому ставить саму проблему взаємодії інтересів соціального розвитку та всебічного розвитку людини [7; 8]. Сьогодні, дана проблема розглядається з прагматичного боку: вкладати кошти в систему освіти вигідно, тому що з часом це приведе до підвищення економіки, а відповідно й до прискорення та поліпшення соціального розвитку. Щодо інформаційного суспільства, якщо взяти за зразок естетичний принцип Г. Маркузе [9, с.106-124], то дана проблема просто перестане існувати, оскільки сам процес соціального розвитку буде тотожним інтегрованому цілому всебічного і гармонійного розвитку кожної особи.

Безперечно, таке суспільство – це перспектива. Проте принципи, які закладаються в сучасну систему освіти, що знаходиться на перехідному етапі від індустріального до інформаційного суспільства, мають скласти основу розбудови такого суспільства. Звідси постає одна із складових нової парадигми освіти – випереджаюча функція розвитку системи освіти в сучасному суспільстві. Функції системи освіти залишаються незмінними, проте сама система із периферійної

в соціальній структурі перетворюється на пріоритетну, тому, що стає головним глобальним фактором розвитку людства. Пояснюється це в першу чергу якісно новими масштабами детермінуючого впливу системи освіти на формування реалій інформаційного суспільства, яке вперше визначається не стільки станом матеріального, скільки характером духовного виробництва і може стати реальністю тільки через розвиток відповідних тенденцій у суспільстві.

Таким чином, система освіти в рамках нової парадигми покликана функціонувати як безпосередній генератор нових соціальних реалій, що продукує соціальні зміни. А це надає системі освіти інтегруючого характеру, оскільки вона визначатиме структурні та функціональні характеристики майбутнього суспільства. Відповідно освітній контур, як інституційне функціонування певної системи цінностей, повинен охоплювати всі сфери життя, стати стержнем соціального розвитку загалом.

Для характеристики випереджачо-інтегративної функції нової системи освіти в сучасній науковій літературі використовується термін «освітній простір», що визначається як сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, у яких проходить навчально-виховний процес, і факторів, що сприяють або гальмують чи перешкоджають його ефективності [10, с.31]. Більш змістовне формулювання освітнього простору ми знаходимо у Е. Михайлевої, який у неї характеризується як підсистема соціокультурного середовища, сукупність історично-сформованих факторів, обставин, ситуацій, тобто, цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості. У широкому розумінні освітній простір можна уявити як структуру, що складається з декількох взаємозалежних рівнів: до глобального рівня відносять загальноосвітні тенденції розвитку соціальних інститутів економіки, політики, освіти, а також культурних та інформаційно-комунікаційних систем; до регіонального – освітню політику, культуру, систему освіти, життєдіяльність відповідно до соціальних і національних норм, звичаїв, традицій, засобів масової комунікації тощо; до локального – мікроклімат і міжкультуру навчального закладу, найближче оточення, родину [11, с.320-321].

Із зазначеного витікає, що найбільш практичне значення для реформування системи освіти має аксіологічний аспект нової парадигми. За критеріями предметного змісту А. Ярошенко ціннісні уявлення поділяє на декілька груп [12, с.79]:

- а) ціннісні уявлення про предмети та явища природи в їхньому природньому бутті для людини;
- б) ціннісні уявлення про предмети і явища в їхньому суспільному бутті;
- в) ціннісні уявлення про соціальні відносини між людьми в системі конкретних соціально-класових і політичних структур;
- г) ціннісні уявлення про міжособистісні відносини в рамках малих груп;
- д) ціннісні уявлення про людей, риси їх характеру, здібності, якості тощо;
- е) ціннісні уявлення про конкретні вчинки і про ціннісну систему типових форм людської життєдіяльності;
- ж) ціннісні уявлення про загальний характер руху людської історії, про зміст і сутність людського прогресу.

Отже, центральною постаттю в системі цінностей виступає людина та її ціннісні орієнтири, оскільки розвиток її потенціалів і можливостей, процес творчої самоактуалізації, є абсолютною метою і суспільного розвитку, і функціонування системи освіти. Це, в свою чергу, ставить питання про пріоритетність гуманно-центричних та гуманітарних цінностей системи освіти. Саме їх розвитком зумовлюється процес гуманізації та гуманітаризації освіти на сучасному етапі як головний напрям змістовного реформування системи освіти.

Таким чином, можна зробити висновок, на даний момент особливої актуальності набули два аспекти цього процесу:

По-перше, це становлення антиспієнтистської методології освіти, що передбачає не тільки формування в учнів, студентів певної системи знань, а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії усіх індивідуальних процесів світосприйняття: перцептивних, раціонально-когнітивних, афектних, ціннісних, мотиваційних, практикологічних. Особливого значення тут набуває формування етично-обумовленої мотивації навчання, орієнтованої на самоактуалізацію системи індивідуальних цінностей та гуманноцентричних характеристик системи відносин між учнем та вчителем, студентом та викладачем [13, с.103-106].

По-друге, це становлення освіти як фактору розвитку культури, у тому числі і розвиток освіти як діалогу культур. Адже, на думку Б. Борухова, саме культура в її багатогаспектних проявах виступає як величезна система соціальних дзеркал, котрі обслуговують ту або іншу сферу соціального життя [14, с.82].

Культурологічна орієнтація навчально-виховного процесу генерує кілька надзвичайно важливих соціальних процесів. В першу чергу, вона виступає як засіб подолання технократичної природи сучасного навчання, становлення особистості в тісному поєднанні з оволодінням культурних цінностей, сприяє вирішенню етичних проблем. Синтез культури та освіти в цілому змінює підходи до освіти та соціокультурної політики, при цьому проявляється нова сутність освіти як своєрідної еманашії культури. Разом з тим, саме в рамках культурологічного підходу розкривається динаміка взаємозв'язку національного та загальнолюдського в розвитку освіти. Жодна культура сама по собі не в силі охопити усієї багатогранності людського суспільства, не спроможна створити універсальної системи цінностей характеру. Нова парадигма, універсальна за своєю природою, постійно вимагає синтезу, діалогу культур як суттєвого джерела збагачення та розвитку особистості. А звідси і проблема національної специфіки освіти. Саме національна культура, з одного боку, слугує своєрідною візитною карткою країни, з другого – вносить свій помірний вклад в світову культуру. Якщо вона не буде покладена в основу освітньої діяльності, це може зумовити до втрати народом своєї ідентичності та асиміляції з іншою більш потужною культурою.

На основі освітньої парадигми інформаційного суспільства необхідно переглянути усталені форми навчальної та виховної діяльності [1, с.10-13]:

по-перше, потребує зміни сам зміст навчання, який має відображати все багатство раціональних знань людства, в тому числі і в духовній сфері;

по-друге, на черзі корекція спрямованості навчального процесу. Динамічні зміни знань, інформації, технологій означають, що навчати в школі, чи в університеті людину на все життя неможливо. Отже, виникає потреба вироблення в особистості необхідності та уміння навчатися упродовж життя. І формування цього розуміння та вміння стає поряд із засвоєнням учнем, студентом базових знань, найважливішою функцією навчального процесу;

по-третє, в інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою. Це вимагає від суспільства в цілому, а також від окремої людини вміння застосовувати все нові і нові знання, набуті впродовж життя, у власній практичній діяльності. Тобто, учень, студент у навчальному процесі повинен набути важливих компетенцій через застосування знань. Для цього необхідний перехід від кваліфікації до компетенції, яка дає змогу знаходити рішення в будь-яких професійних і життєвих ситуаціях, що уможливило діяльність освіченої особистості не залежно від локального чи глобального контексту ринку праці;

по-четверте, необхідне утвердження особисто-орієнтованої педагогічної системи, яка могла б реалізувати принцип дитиноцентризму в навчально-виховному процесі як відображення людиноцентристської тенденції у розвитку сучасного світу.

Виходячи з того, що освіта повинна готувати людину органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків – від контактів з найближчим оточенням до глобальних зв'язків, це ставить перед вихованням реалізацію наступних ідей:

- виховання безпечної особистості, тобто нездатної заподіяти шкоду ні людям, ні природі, ні собі;
- виховання мовної особистості, що володіє рідною мовою і мовами світу, здатної до діалогу, обміну і дбайливого ставлення до слова, що любить і зберігає мову, поважає інших;
- виховання громадянина і «державної людини», тобто людини здатної бути учасником та організатором складних суспільних, соціальних, економічних процесів і структур державного, регіонального, міського управління, що дбає про збереження цілісності держави.

Реалізація даних ідей може бути здійснена на основі поєднання навчання і виховання, базуючись на наступних принципах [11, с.323-324]:

- системності (тобто створення системи виховання протягом усього життя, єдність виховання і самовиховання);
- безперервності і наступності у вихованні, починаючи з дитинства у родині, у загальноосвітній школі, у вищому навчальному закладі;
- єдності логічного, історичного, національного та загальнолюдського у вихованні, спрямованість на розвиток самосвідомості, насамперед національної;
- гуманізації та гуманітаризації виховання;
- єдності навчання і виховання, націленої на навчання, що виховує, що дозволяє не тільки здобути знання, але сприяє виробленню позитивного емоційного ставлення до знань та до загальнолюдських цінностей;
- співробітництва, партнерства між викладачами і студентами, перетворенні студента в активного суб'єкта; на основі такої взаємодії складається навчання без примусу, навчання, як реалізація власного бажання, навчання як задоволення, що сприяє самоосвіті і саморозвитку;
- індивідуалізації виховного процесу – динамічне сполучення індивідуальних і групових форм, переорієнтації з безпосереднього колективного впливу на об'єднання індивідуальних і групових форм роботи;
- інтеграції традиційних та інноваційних форм виховної роботи, гармонійне їх поєднання;
- формуванні творчої активності, самодіяльності, потенціалу для самовиховання.

Отже, радикальні зміни, пов'язані з переходом цивілізаційного розвитку в стадію інформаційного суспільства, спонукало філософсько-педагогічну думку до формування нової парадигми освіти. Проте, як слушно зауважив західний соціолог та соціальний філософ Т. Блом, аналізуючи сучасні соціальні та соціально-філософські ідеї, жодна з них не може бути новою. Усі ці ідеї, висловлювалися і частково реалізувалися протягом усього процесу історичного розвитку людства. Відповідно, щоб не допустити помилок, постає необхідність в дослідженні і аналізі філософсько-педагогічної думки, системи освіти та її функцій протягом усього цивілізаційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Кремінь В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В.Г. Кремінь. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
2. Декларація принципів толерантності. – Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua/data/tolerance/declar.htm>. – Заголовок з екрану.
3. Малахов В.С. Национализм как политическая идеология : учебн. пособ. / В.С. Малахов. – М. : КДУ, 2005. – 320 с.
4. Медвідь Л. Національна освіта незалежної України ХХІ століття: тенденції, проблеми / Л. Медвідь // Наукові і освітянські методології та практики : [монографія]. – К. : ЦГО НАН України, 2003. – С. 463-472.
5. Алиев М.Г. Культура согласия как эффективный фактор глобализации / М.Г. Алиев // Социс. – 2003. – №6 (230). – С. 21-28.
6. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Д. Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія : навч. посіб. / [упоряд. В. Лях]. – К. : Либідь, 1996. – С. 194-250.
7. Новіков Б.Д. Творчість як спосіб здійснення гуманізму / Б.Д. Новіков. – К. : НТУУ «КПІ», 1998. – 310 с.
8. Поликарпова В.А. Феномен человека – вчера и завтра / В.А. Поликарпова, В.С. Поликарпов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 576 с.
9. Маркузе Г. Одномірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства/ Г. Маркузе // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія : навч. посіб. / [упоряд. В. Лях]. – К. : Либідь, 1996. – С. 87-134.
10. Романовский А.Г. Новые принципы подготовки гуманитарно-технической элиты в НТУ «ХПИ» / А.Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ «ХПІ», 2003. – №2. – С. 31-34.
11. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії : монографія / Н. Скотна. – Львів : Українські технології, 2005. – 384 с.
12. Ярошенко А.О. Ціннісний дискурс освіти : [монографія] / А.О. Ярошенко. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 156 с.
13. Ярошовець В.І. Концептуальні засади і теоретичні принципи гуманітаризації освіти / В.І. Ярошовець // Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи : зб. наук. праць. – К. : Знання, 2000. – Вип. 3. – С. 103-106.
14. Борухов Б.Л. Культура зеркал и зеркала культуры / Б.Л. Борухов // Человек и мир. – Саратов : Изд-во: СИМСХ, 1992. – С. 79-92.

By analyzing of fundamental characteristics of informational society this article deals with construction of paradigmatic scientific bases of education on the beginning of XXI century, which are characterized by establishing antiscience educational methodology, educational development as a cultural dialog.

Key words: globalization, industrial society, informational society, educational space, system of education, paradigm, science, system of values.

Отримано: 14.12.2017